

"SUNET și LUMINĂ"

În ultimele decenii, Europa a redescoperit spectacolul în aer liber. E o întoarcere la izvoare, la miracolul grec de acum două mii de ani, când s-a născut la picioarele Acropolei, tragedia. Europa și-a adus aminte fără îndoială și de tulburătoarele mistere medievale care, plecând din naosul catedralelor, se revărsau în piețele burgurilor, de uluitoarea improvizatie histrionică a commediei dell'arte și de geniala simfonie umană pe care bătrînul Will a zămislit-o între birnele teatrului „Globe”. Și, sufocată de rigurile arhitectonice, literare, dramatice și... tehnice ale scenei „à l'italienne”, această cutie închisă din trei părți și deschisă cu zgîrcenie într-o singură latură către sala cu sau fără balcoane, cu sau fără loji, a simțit nevoia să spargă pereții, să iasă în aer liber, să respire. Cel puțin în timpul verii.

Așa au luat ființă festivalurile europene. Ce este un festival? După foarte autorizata părere a lui Denis de Rougemont, directorul Centrului european de cultură, un festival „este mai întîi o sărbătoare, «ceva excepțional», care iese din rutina programelor de iarnă și care trebuie să creeze o atmosferă specială la care contribuie nu numai calitatea operelor și execuția lor, ci și peisajul, ambianța (arhitectonică), tradiția”.

Spectacolul în aer liber răspunde — cu certitudine — unei nevoi profunde a omului modern. Dovadă, nemaipomenita ecloziune a festivalurilor europene, începînd din 1947: francezii la Aix en Provence, Besançon, Bordeaux, Strasbourg; germanii la Bayreuth, Berlin, München, Wiesbaden; italienii la Florența, Ferrugia, Veneția; elvețienii la Lucerna și Zürich. Pînă în această vară, cînd primele festivaluri și-au sărbătorit a XX-a aniversare, s-au înscris în această largă arie și Viena, Bruxelles, Anvers, Gand, Helsinki, Granada, Dubrovnik, Stockholm, Atena, Praga, Edinburg, Varșovia, Bath, Spolletto, Bergen, Copenhaga și multe altele, mai mărunte, care toate alcătuiesc o impresionantă hartă spirituală a Europei contemporane.

Am cutreierat Grecia și am zăbovit îndelung — firește — la Atena, care, chiar dacă nu mai este astăzi centrul acestei spiritualități europene, a fost și rămîne leagănul ei. În acest mirific muzeu în aer liber, care este Grecia, spectacolul în aer liber este la el acasă. Fidias n-a făcut nici un efort de imaginație cînd a dăltuit în friza Partenonului multitudinea de zei, nimfe, oameni și animale înlănțuiți în procesiunea Panateelor. Și nu o dată mi s-a părut că o văd urcînd Acropolele, ca un șarpe viu desfășurat de la poarta Keramikon pînă pe treptele Propileelor. Îmi închipui ce spectacol va fi fost uriașa procesiune a atenienilor urcînd spre Delfi sau coborînd în crîngul sfînt de la Olympia. Olimpiadele, dionisiile au fost ele însele mari spectacole.

Teatrul, cel de esență europeană, nu se putea naște decît aici. Epidaurul, cu amfiteatrul lui colosal, cu acustica sa desăvîrșită (încă un mister nedezlegat de tehnica modernă), stă mărturie. N-am văzut nimic la Epidaur. Era toamnă. Dar am văzut și am auzit aproape tot festivalul Atenei. Un festival care pare să aibă ambiția de a epuiza toate ipostazele spectacolului în aer liber: *concerte* (Casals, Menuhin, Oistrach, orchestrele din Atena, Zürich, Leningrad, Budapesta, Madrid, Cincinatti, Bath), *operă* (Atena, București), *balet* (București, Leningrad) și — bincînteles — *teatru* (teatrele naționale din Atena și Salonic cu Sofocle, Euripide, Aristofan, Molière).

Festivalul Atenei (1966) a însemnat 55 de seri prodigioase în amfiteatrul roman al lui Herod Aticul, plin pînă la ultima treaptă. Fenomenul e grăitor — spectatorul de azi se întoarce către marile valori clasice, pe care vrea să le vadă și să le audă în cadrul lor firesc. Nevoie profundă, organică, pe care o simte și spectatorul nostru și — se înțelege — noi, cei care trudim la făurirea spectacolelor. Nevoie care s-a făcut simțită cu precădere în trecuta „stagiune estivală”.

Lucașărul la Mogoșoaia, *Apus de soare* și *Uiforul* pe zidurile Sucevei, *Sinziana* și *Pepelea* în parcul bucureștean Ioanid, *Procesul Horia* în Albacul lui Horia și pe stadionul din Alba Iulia, *Io, Mircea Voievod* în curtea bisericii domnești din Curtea de Argeș, *Soarele de andezit* în Bastionul țășătorilor din Brașov au fost încercări meritorii de a lega dramaturgia națională de arhitecturi istorice. *Spectacolul în aer liber* a debutat deci la noi cu *teatrul în aer liber*. E un început important. S-a deschis o poartă. Și publicul larg a intrat fără ezitare. E un câștig pe care n-avem voie nici să-l pierdem, dar nici să-l supraevaluăm. Va trebui în viitoarele stagioni estivale să dăm spectatorului nu spectacolele noastre scoase din sală și lipite pe o arhitectură mai mult sau mai puțin adecvată, ci adaptări rigurose gândite în spațiu, dacă nu chiar texte scrise anume.

Mai îndrăznețe și, sigur, mai aproape de exigențele genului au fost cele trei spectacole de „sunet și lumină”, care au avut loc în august și septembrie. Îmi îngădui s-o afirm, ca unul care am văzut anul trecut Acropolele noaptea în această ipostază. Pentru cei care nu sînt lămuriiți — cum e și firesc — ce înseamnă această nouă tehnică spectacologică născută abia în 1959, la Atena, o succintă imagine: spectatori așezați pe colina Pnix cu, în față, stîncă Acropolei cu Propileele, Erehteionul și Partenonul, luminate din unghiuri în tonalități și intensități mereu altele, în timp ce vocile, muzica și un întreg univers sonor povestesc frământata istorie din secolul lui Pericle. Această sinteză, această simbioză între componenta vizuală și cea auditivă definesc noțiunea.

Tinerii arhitecți, care au realizat spectacolul *Rit străbun* în curtea Muzeului de arheologie, în colaborare cu Teatrul Giulești, au intuit coordonatele genului și au restituit cu o discretă economie de mijloace „misterioasa poezie a pietrei”, luminînd subtil și sugestiv stelele funerare, mormintele, coloanele și capitelurile greco-romane.

În cu totul alt registru, deliberat amplu, festiv și apoteotic, spectacolul de la Mărășești, proiectat pe cupola și treptele mausoleului, s-a situat mai aproape de specificul acestei tehnici spectacologice, prin existența unui text de factură epică — scris de N. Tăutu — (evocarea luptelor de la Mărășești), pe care s-au altoit incluziuni dramatice concentrate (Ecatarina Teodoroiu, caporalul Mușat etc.).

Fără îndoială că violența expresivă a *elementului vizual* (profuziune de reflectoare și proiectoare, explozii de petarde, luminări fumigene și focuri de artificii) și a *elementului sonor* (multitudinea vocilor, orchestrația contrapunctică a marșurilor și cîntecelor patriotice, tunurile și mitralierele pe bandă sau pe viu) a solicitat pînă la paroxism participarea emoțională a celor peste 100.000 de oameni de pe cîmpia Mărășeștilor. Caracterul eroic al evocării o cerea. Realizatorii spectacolului s-au străduit s-o facă cu măsură. Întrebările și îndoielele lor — firești la modul artistic — aveau nevoie de un răspuns și pe un text de o cu totul altă factură.

Un astfel de text a scris, anume pentru Mogoșoaia, Constantin Cuza. Firul epic, obligatoriu pentru *sunet și lumină*, a fost de data aceasta balada populară. Laitmotivul baladei a străbătut întreaga țășătură a scenariului, întărită de cîteva noduri dramatice (urcarea în scaun și mazierea lui Brîncoveanu, bătaia de la Stă-nilești, uciderea lui Brîncoveanu și a fiilor săi la Constantinople).

Dar esența scenariului n-a fost biografia Brîncoveanului, ci arta și cultura brîncovenească, stilul brîncovenesc. Lumina și sunetul au întregit și subliniat această tendință manifestă a textului, scoțind în valoare Mogoșoaia, armonia ansamblului ei arhitectural, bogăția și finețea ornamentală a pietrei cioplite.

Primele trei spectacole de „sunet și lumină” au însemnat trei experiențe, trei modalități fundamentale deosebite, trei direcții posibile pentru viitoarele încercări.

Terenul e virgin. Curiozitatea publicului, practic infinită. Istria, Tomis, Calatis, Sarmisegetuza, Suceava, Voronețul, Sighișoara și Bastionul țășătorilor din Brașov vor fi invadate cu siguranță și în vara viitoare de reflectoare și difuzoare. Oricum, *sunetul și lumina* și-au cîștigat rapid drept de cetate în aria spectacolelor în aer liber.

Mircea Niculescu